

Karlo Andlar

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

Diplomski studij germanistike, smjer: Prevoditeljski

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Intervju s prof. dr. sc. Iskrom Iveljić

*Slika 1. Iskra Iveljić
(foto: autorica)*

O prof. dr. sc. Iskri Iveljić:

Iskra Iveljić rođena je 25. listopada 1959. u Frankfurtu na Majni. Odrasla je u Zagrebu, gdje je pohađala osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju da bi potom upisala dvopredmetni studij povijesti te engleskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu. Godine 1992. magistrirala je radom *Pokušaji modernizacije Banskog vijeća (1848. – 1850.)*, dok je 1998. obranila svoju doktorsku disertaciju na temu *Uloga zagrebačke privredne elite u modernizaciji Hrvatske (1860. – 1883.)*, pri čemu joj je u oba slučaja mentorica bila profesorica Mirjana Gross. Po završetku studija zaposlila se u Arhivu Hrvatske (današnjem Hrvatskom državnom arhivu),

gdje je radila od 1987. do 1990, a nakon toga u Institutu za suvremenu povijest od 1990. do 1993. Od 1993. Iveljić radi na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje je između ostalog obnašala dužnost pročelnice (2008–2010) i predstojnice Katedre za hrvatsku povijest (2014–2016). Specijalizirala se za povijest Hrvatske u 19. stoljeću i u svojim se istraživanjima usredotočuje na modernizacijske procese, razvoj građanske elite, svakodnevni život na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji te na hrvatske studente i elitu u Beču. Sudjelovala je u nekoliko nacionalnih i međunarodnih istraživačkih projekata, a bila je i članica uredništva triju historiografskih časopisa: *Časopis za suvremenu povijest*, *Otium* i *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*. Među publikacijama Iskre Iveljić valja istaknuti njezine tri knjige: *Očevi i sinovi: Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća* (Zagreb: Leykam international, 2007), *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848.* (Zagreb: Leykam international, 2010) te *Anatomija jedne velikaške porodice. Rauchovi* (Zagreb: FF Press, 2014).

Kada se kod Vas javio prvi interes za povijest i kako se on s vremenom razvijao? U kojem ste se trenutku odlučili profesionalno baviti poviješću, i to baš hrvatskom poviješću 19. stoljeća?

U dobi od devet godina počela sam u bilježnicu prepisivati i lijepiti članke iz *Politikinog zabavnika* i dječjih enciklopedija, a kasnije sam u inozemstvu kupovala knjige o starom vijeku. Izvorno sam htjela biti egiptolog i studirati arheologiju, ali me na povijest uputio profesor Petar Selem, kojem me moja majka „kao svoju kćer s egzotičnim akademskim interesom“ poslala na konzultacije. S vremenom sam shvatila da bez znanja hijeroglifa i studija u inozemstvu ne mogu postati dobar egiptolog, a zatim su me prema hrvatskoj povijesti 19. stoljeća usmjerili profesor Nikša Stančić i profesorica Mirjana Gross.

Radili ste nekoliko godina u Arhivu Hrvatske i u Institutu za suvremenu povijest. Kako su ta iskustva oblikovala Vašu istraživačku perspektivu?

Prvi posao dobila sam u tadašnjem Arhivu Hrvatske. Radila sam u čitaonici, što je često bilo zamorno jer je podrazumijevalo jednostavne, pa i fizičke poslove poput nošenja kutija. No, bilo mi je to važno iskustvo jer sam dobro upoznala razne vrste arhivske građe i ustroj arhiva u čemu mi je pomogao vrsni arhivist Josip Kolanović, moj mentor za stručni rad, koji je pak prerastao u znanstveni magisterij. Nakon dvije godine objeručke sam prihvatila ponudu da prijedem na Institut za suvremenu povijest. Tamo sam se uz Ivu Jelića učila uredničkom zanatu u *Časopisu za suvremenu povijest*.

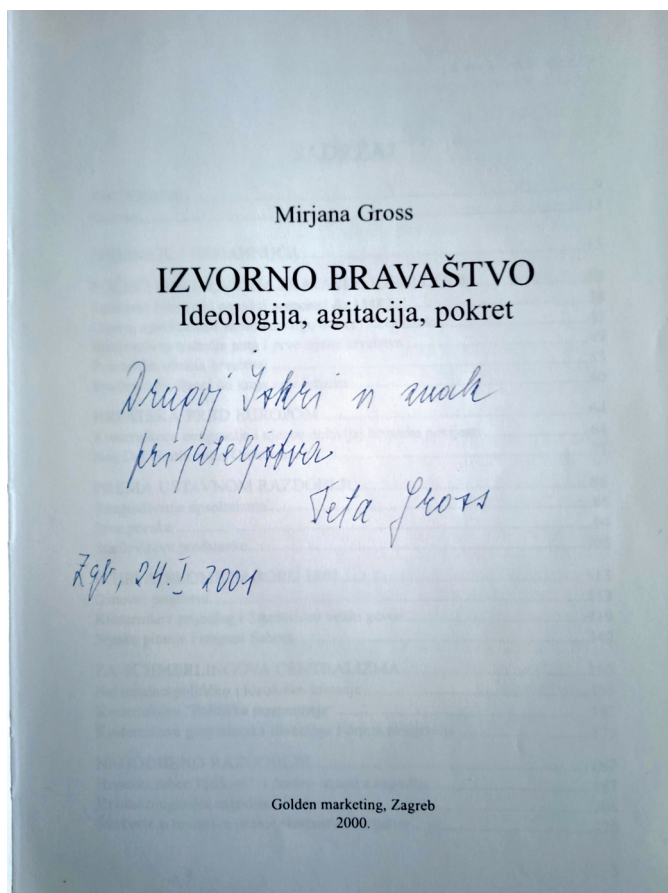
Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu zaposlili ste se 1993. godine. Što je bilo presudno za Vaš dolazak na Odsjek za povijest?

Nastavnički posao zavoljela sam uz svoju majku, koja je predavala hrvatski i ponekad me kao malu vodila u svoju osnovnu školu. Nekoliko sam puta u praznoj učionici pisala kredom po ploči i zamišljala da i ja imam učenike. Vjerojatno sam i stoga prihvatila ponudu profesora Stančića da s Instituta za suvremenu povijest prijedem na Odsjek za povijest kao asistent. Dodatni razlog

bilo je i uvjerenje da je takva karijera za istraživača zahtjevnija, ali i poticajnija jer se ne može ograničiti na specifične teme, nego mora poznavati širu povijest. Studente ne zanima je li profesorima nešto osobno zanimljivo ili nije, oni se moraju moći kretati po temeljnoj vertikali razdoblja koje predaju.

Možete li nam reći nešto više o suradnji s Vašom mentoricom Mirjanom Gross? Kakve uspomene vežete uz nju? U kojoj je mjeri ona utjecala na Vaš znanstveni rad?

Profesorica me uzela pod svoje akademsko okrilje te sam pod njezinim mentorstvom magistrirala i doktorirala, a i nakon toga smo bile u vrlo bliskom odnosu. Bila je divan čovjek i vrsna povjesničarka, prava „papissa“ hrvatske historiografije (ova sintagma joj se ne bi svidjela). Prvi sam svoj rad prema njezinim primjedbama čak triput dopunjavala, na čemu sam joj zahvalna. Čuvena je bila njezina „peripatetička škola“ jer je voljela s kolegama šetati po Zelengaju u blizini svoje kuće na Britanskom trgu. Na mene je presudno utjecala i pomagala mi ne samo svojim znanjem, nego i međunarodnim vezama. Također je to činila i za druge kolege, čak i one koji se nisu bavili 19. stoljećem.

Slika 2. Posveta prof. dr. sc. Mirjane Gross prof. dr. sc. Iskri Iveljić: „Dragoj Iskri u znak prijateljstva. Teta Gross.”
(foto: prof. dr. sc. Iskra Iveljić)

Koncept modernizacije igra središnju ulogu u mnogim Vašim istraživanjima. Kako je nastao ovaj istraživački interes? Kakav je odnos između modernizacijskih procesa i formiranja nacionalnog identiteta u povijesnom kontekstu Hrvatske?

Modernizacijom sam se bavila u vezi s istraživanjima modernog građanstva. Modernizacija je u zemljama poput Hrvatske tijesno vezana uz proces nacionalne integracije. Ona se u Hrvatskoj odvijala „odozgora“, centralizacijski, dakle iz nekog središta, i s naglaskom na reforme uprave, sudstva, školstva itd., a ne na katalog građanskih prava. Takav je model primijenio i ban Ivan Mažuranić, samo što je središte bilo Zagreb, a ne Beč ili Pešta. Uvjete i tempo modernizacije uvelike su određivali strani centri moći, a čak se i hrvatska liberalna elita uglavnom zalagala za postupne reforme prilagođene hrvatskom kontekstu.

U novije sam vrijeme skeptičnija prema konceptu modernizacije, iako ga i dalje smatram izuzetno korisnim. Naime, postao je poput panaceje, samotumačiv i bezuvjetno pozitivno vrednovan, iako modernizacija donosi brojne teškoće velikom dijelu društva i uzrokuje nepredviđene probleme. Tko je 1908. godine u oduševljenju Fordovim T Modelom, prvim automobilom proizvedenim na tekućoj vrpici, mogao predvidjeti sve ekološke posljedice toga izuma, i, dakako, industrijalizacije općenito? Nadalje, koncept je prilagođen razvojnog modelu Zapada i namijenjen je izvorno ekonomskoj sferi. Problematično je postuliranje zadanih parametara koji su pozitivno vrednovani i kojima se ocjenjuje „napredak“ u globalnim razmjerima. Pogledate li hrvatski primjer, razvidno je da modernizacijski procesi dolaze kasnije i odvijaju se sporije, ali su također modificirani i translatirani u skladu sa specifičnostima hrvatske sredine ili bolje rečeno sredina. Pri tome se često laća stereotipa o nerazvijenosti, tj. *a priori* se smatra da u zemljama usporenijeg razvoja sve modifikacije moraju biti negativne, „nazadnije“ u odnosu na zadani model, što nije uvijek točno. Dodala bih još u vezi modernizacije, ali i drugih pojmova poput totalitarizma, antifašizma i holokausta, da je za povjesničare važno da ih definiraju i smjeste u konkretan historijski kontekst, inače postaju naljepnice lišene pravog sadržaja i služe nerijetko u dnevno-političke svrhe.

U svojem istraživanju bavite se i svakodnevnim životom krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Koji su izvori posebice relevantni za ovakve teme? Što Vam je najzanimljivije kod proučavanja građanske elite i plemstva?

Značajan utjecaj na mene imala je tzv. bielefeldska škola pod egidom Jürge-na Kocke, Reinharta Kosellecka i Hansa-Ulricha Wehlera, koja se temeljito pozabavila građanstvom u raznim aspektima, i to u europskoj komparativnoj perspektivi. Nakon što sam savladala temeljnu razvojnu okosnicu, poput mnogih drugih istraživača, zaintrigirao me i svakodnevni život tih ljudi. Uostalom, historijska je znanost humanistička, dakle zanima ju i pojedinac, a ne samo društvene skupine. Meni su posebice bili zanimljivi izvori egohistorije (memoari, dnevni, autobiografije) i književna djela kao važan izvor za imagologiju. Također sam nastojala pozornost obratiti i vizualnim izvorima, koje povjesničari nerijetko zanemaruju svodeći ih na puke ilustracije teksta. Takve

sam izvore mogla naći za elitno građanstvo i plemstvo i tim osvijetliti i njihov svakodnevni život kao i položaj žena, djece i adolescenata.

Glede načina pisanja, inspiraciju sam nalazila u djelima engleskih ili američkih povjesničara jer su često uspješno kombinirali sustavnost njemačkih i „lepršavost“ stila romanskih autora. Također su me fascinirala djela sjajnih književnih povjesničara, poput Stephena Greenblatta, koji je u najboljoj maniri novog (literarnog) historizma majstorski povezao historijski kontekst i biografske podatke o Shakespeareu s analizom njegova opusa u knjizi, na hrvatski prevedenoj pod nazivom *Will u vremenu. Kako je Shakespeare postao Shakespeare*.

Vaša istraživanja često naglašavaju međusobnu povezanost Beča, Zagreba i Budimpešte. Kako biste okarakterizirali te odnose u kontekstu Habsburškog Carstva? Kako vidite razvoj Zagreba u odnosu na razvoj drugih gradova Monarhije?

Istraživanje hrvatske povijesti dugog 19. stoljeća podrazumijeva njezino uklaпанje u kontekst Monarhije. Opće je poznata važnost Beča i Budimpešte, ali i drugih centara poput Praga. Odnos prema Budimpešti bio je uglavnom politički profiliran i nemali dio hrvatske javnosti nakon Nagodbe u Ugarskoj vidi zapreku potpunoj modernizaciji i nacionalnom razvoju. Odnos prema Beču složen je, pogotovo od prijelaza iz 19. u 20. stoljeće; on se u Hrvatskoj sve više percipira negativno, poglavito iz nacionalno-političkih razloga. Monarhiju tada trese kriza dualizma i južnoslavensko pitanje postaje sve aktualnije, a na njega vrhovi Monarhije nemaju konzistentno i adekvatno rješenje. K tome i Monarhija s teškom mukom održava svoj status europske sile i sve je povezaniya s Njemačkom. No, istodobno u pogledu umjetnosti, kulture, prosvjete i znanosti Beč ima važnu ulogu, *fin de siècle* Beč je važan topos svjetske kulture. Novija istraživanja naglašavaju da je taj dio habsburškoga nasljeđa uspješno nadživio Monarhiju te bio diseminiran i izvan Europe. Prema Beču stoga postoji *odi et amo* odnos. Politički i kulturni protagonisti, uključujući i one nacionalistički orijentirane, poticaj su u pravilu nalazili izvan Hrvatske. Bečko je središte tako često školovalo i svoje buduće protivnike, koji su ipak nerijetko prema njemu gajili složen odnos, prožet sklonošću (napose prema umjetničkim i kulturnim tendencijama) i oporbom (prema političkom utjecaju).

Zagreb se od kasnog 19. stoljeća uspješno razvija kao tipično pokrajinsko središte u Monarhiji, ali se definitivno afirmira i kao centar integracije hrvatske nacije. Ostvaruju se značajni pomaci u modernizaciji prosvjete, kulture, znanosti i u urbanizaciji pa uži centar grada i danas ima prepoznatljivu habsburšku vizuru, koja privlači turiste. Naime, Zagreb se izdvaja upravo očuvanom arhitektonskom cjelinom koja će očito, nasreću, biti sačuvana i nakon potresa iz 2020. godine. Bila bi ogromna šteta da su te zgrade 19. stoljeća postale metom poduzetnika koji bi ih možda devastirali.

Posebnu pozornost posvetili ste gradu Beču. Ondje ste provodili mnoga istraživanja, od kojih se ističu radovi o tamošnjim hrvatskim studentima i pripadnicima elitnih skupina. Zašto ste se odlučili usredotočiti baš na njih?

Upućenost na Beč logična je s obzirom da je riječ o centru države u kojoj su hrvatske zemlje nalaze većinu dugog 19. stoljeća. Prva poznanstva s kolegama u Beču uspostavila sam posredstvom profesorice Gross, koja me upoznala s istaknutim austrijskim, češkim i slovenskim povjesničarima poput Arnolda Suppana, Waltraud Heindl, Horsta Haselsteinera, Petera Vodopivca, Jiřija Kořalka i drugih, i preporučila me za stipendiju koja mi je omogućila rad u bečkim bibliotekama i arhivima.

Sva moja istraživanja uglavnom su bila usmjerena na razne skupine elita jer, za razliku od donjih slojeva, o njima imamo daleko brojnije i kvalitetnije, neposredne izvore koji nam omogućavaju postavljanje specifičnih istraživačkih pitanja. Studente iz hrvatskih zemalja i razne elitne skupine iz hrvatskih zemalja u Beču obradila sam u sklopu austrijskog projekta koji je vodio kolega Neven Budak. Zbog veličine grada i opsega građe, morala sam se usredotočiti na grupe koje će biti lakše identificirati u serijskoj vrsti građe. Ta su mi istraživanja bila okosnicom za objavu međunarodnog zbornika koji na tragu *histoire croissée/entangled history* istražuje isprepletene veze između Zagreba, Beča i Budimpešte.

Bili ste uključeni i u nekoliko međunarodnih projekata. Po Vašem mišljenju, koja je važnost transnacionalnih istraživanja za razumijevanje hrvatske povijesti?

Kvalitetna istraživanja nacionalne povijesti podrazumijevaju njezino postavljanje u širi kontekst. Dobar primjer važnosti transnacionalnog pristupa upravo je multikulturalna Habsburška Monarhija, u kojoj je bilo moguće supostojanje različitih kulturnih i identitetskih slojeva. Nacionalna optika ponekad singularizira to nasljeđe jer ga tumači samo iz jedne perspektive i nacionalnu povijest pretvara u središte, a Monarhiju u njezinu periferiju. Stoga je ključno da već na početku karijere istraživači grade međunarodnu karijeru i prate najnovije trendove. Razni aspekti međunarodne djelatnosti (sudjelovanje na simpozijima, projektima, praćenje literature...) mnogo su mi pomogli, kao i osobni kontakti. Izdvajam plodnu suradnju s kolegama iz Austrije, Njemačke, Slovenije, Engleske i Irske. Žao mi je što nisam naučila mađarski niti istraživala u Budimpešti.

Dobar povjesničar mora neprestance biti kritičan, ali i biti odmjeran i oprezan; mi smo kao ekvilibristi koji stalno na tankom užetu balansiraju između općeg i pojedinačnog, tradicionalnih i suvremenih metoda te nacionalnog bića i transnacionalnih trendova. Naša struka teško podnosi potpune obrate. Ipak, mislim da su reinterpretacije neminovne, ali moraju biti pažljivo argumentirane, a ne vođene izvanznanstvenim tendencijama ili ambicijama osobne promocije.

U našem su društvu vrlo popularni povijesni mitovi i narativi kao jedan od način stvaranja nacionalnog naboja. Kako su, primjerice, u 19. stoljeću konstruirani mitovi o važnim ličnostima poput bana Josipa Jelačića? Kako se njihova funkcija mijenjala tijekom vremena? U kojoj su mjeri i u kojem obliku neki od tih mitova opstali u hrvatskom društvu do danas?

Mitovi su imali važnu ulogu u oblikovanju nacionalnih identiteta u 19. stoljeću, ali ono što je bilo nezamjenjivo i nužno tada, u suvremenom je dobu anakrono. Naime, u 19. stoljeću proces integracije hrvatske nacije nije bio dovršen, razina općeg obrazovanja i pismenosti bila je slaba, moderna historiografija tek u nastajanju, a javnost skućena. Svi navedeni i mnogi drugi bitni elementi znatno su se promijenili pa u 21. stoljeću nema razloga da se potiču mitovi i narativi temeljeni na netočnostima. Povjesničare zanima geneza i razvoj mitova kao tema istraživanja, ali bi morali upozoravati na neprimjerenost njihove suvremene identitetske funkcije. Međutim, mišljenje stručnjaka nema utjecaja na širu javnost, a postoje i skupine koje su iz raznih razloga zainteresirane za perpetuiranje mitova.

Josip Jelačić vrlo je zanimljiv primjer. Budući da je bio ilirac, smatralo se da će za razliku od prethodnih banova braniti hrvatske interese pa je njegovo imenovanje 1848. godine dočekano s oduševljenjem. Međutim, nakon promjene političke konstelacije u Habsburškoj Monarhiji, ban je morao povlačiti nepopularne poteze koji su naškodili njegovom ugledu u Hrvatskoj, a u dijelu europske javnosti nepravedno je percipiran kao reakcionar zbog uloge u gušenju Listopadske revolucije u Beču i Mađarske revolucije. Tijekom 1860-ih godina, kada se rješavaju državnopravna pitanja, a poglavito nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe, Jelačićeva se recepcija mijenja zbog njegove uloge u slamanju Mađarske revolucije. Jelačić je naposljetku postao općim simbolom hrvatstva, a taj je status zapečatilo uklanjanje njegova spomenika za vrijeme komunizma. Razumljivo je, stoga, zašto je reinstalacija banova spomenika simbolički označila raspad Jugoslavije i uspostavu hrvatske države.

U nekoliko svojih članaka također ste ispitali odnos povijesti i društva u Hrvatskoj nakon 1991. godine. Kakvu bi ulogu historiografija trebala imati u modernom društvu i kako biste ocijenili stanje u suvremenoj hrvatskoj historiografiji?

Nerealno je očekivati da historiografija opstaje u znanstvenoj kuli bjelokosnoj jer je čvrsto povezana s društvom u kojem nastaje. Stoga se ni u najrazvijenijim historiografijama ne mogu isključiti razni izvanznanstveni utjecaji, od političkih i ideoloških do financijskih (o potonjem svjedoči sramotno Trumpovo ucjenjivanje Sveučilišta Harvard). Međutim, to ne smije biti izgovor za historiografski oportunizam i podilaženje raznim izvorima moći, od vlasti do financijera. Poput sudaca u dobro uređenom pravosudnom sustavu, povjesničari moraju imati uvjete za nezavisno djelovanje, a važan mehanizam održavanja ravnoteže i osluškivanja drugih (*audiatur et altera pars*) je i međunarodna komponenta. Nerijetko kolege iz inozemstva imaju neopterećeniji pogled i mogu poslužiti kao svojevrsni mehanizam kontrole naših stavova. Prilično sam uvjerena da i nehotice zauzimam, u pogledu nekih hrvatsko-mađarskih prijepora, hrvatsku stranu jer sam stasala u hrvatskoj historiografiji i društvu, a to je utjecaj koji se ne može uvijek suzbiti niti u svim prilikama prepoznati. No znanstvenika odlikuje težnja stalnom preispitivanju vlastitih te uvažavanje tuđih stavova ako su znanstveno fundirani. Nažalost, mislim da u hrvatskoj historiografiji nema plodnih diskusija, koje obilježava iznošenje provjerenih

činjenica, valjanih argumenata i otvorenost drukčijem mišljenju. Bez takve spremnosti na dijalog u nas je često na djelu samo ponavljanje petrificiranih stavova, koji se nerijetko uzimaju kao samorazumljivi.

Postoji li neki povijesni događaj ili osoba koja Vas osobito fascinira? Ako da, zašto?

Teško je nekoga izdvojiti. Junaci moje mladosti bili su Cezar, Elizabeta I. i Shakespeare. Potonje dvoje iz očitih razloga, a Cezar stoga što je njegov jezgrovito napisan *De Bello Gallico* prvi tekst koji klasičari počinju prevoditi još u višim razredima osnovne škole, pa je bio prvi povijesni izvor koji sam temeljito pročitala. Od hrvatskih ličnosti fascinira me J. J. Strossmayer kao intelektualac širokih obzora i europskog formata i Ivan Mažuranić, pravnik, književnik i jedan od najuspješnijih banova. S jedne strane trezveni realni političar, a s druge vrstan književnik, Mažuranić je galionska figura.

Fasciniraju me i brojni ljudi koji su u teškim situacijama pokazali pribranost i predanost, i oni čiji je doprinos zanemaren. Danas se sve češće otkrivaju nedovoljno poznati znanstvenici, istraživači, junaci raznih pokreta otpora itd., nerijetko žene koje su ostajale u sjeni muških kolega ili suboraca. Najnoviji primjer o kojem sam čitala američka je astrofizičarka Cecilia Payne-Gaposchkin.

Sagledate li sada svoju cjelokupnu povjesničarsku karijeru, što biste izdvojili kao najizazovniji dio Vašeg posla? Što pak smatrate Vašim najvećim uspjehom?

Izazov je pronaći vlastiti istraživački put. Nadam se da sam u najboljim tekstovima uspjela povezati opće i pojedinačno, prikazati neko razdoblje ili socijalnu skupinu, ali istodobno sintezu oprimjeriti detaljima o životu ljudi. Zadovoljna sam i što sam svoju međunarodnu suradnju okrunila i sudjelovanjem stranih istraživača u svome projektu. Istražujući plemstvo, shvatila sam da moram nadići tradicionalnu prijelomnicu, 1918. godinu, te sam vodila projekt o tranziciji hrvatskih elita iz Habsburške Monarhije u jugoslavensku državu u kojem su sudjelovali i kolege iz inozemstva: Mark Cornwall, Žarko Lazarević, Miha Preinfalk i kao konzultant Pieter Judson. Drago mi je i da su mlađi kolege koji su radili u tom projektu, I. Ograjšek Gorenjak, B. Janković i N. Tomašević, aktivni na međunarodnoj sceni.

Tijekom rada na Odsjeku, posebice kao voditeljica doktorskoga studija 19. i 20. stoljeća, organizirala sam niz međunarodnih konferencija, radionica, okruglih stolova i predavanja stranih istraživača i mislim da sam imala korektan odnos prema svim studentima.

Što planirate nakon odlaska u mirovinu?

Planiram dovršiti knjigu o hrvatsko-slavonskom plemstvu, a potom se posvetiti pisanju historijskih eseja, u kojima se puno slobodnije i u širokim potezima mogu interpretirati pojedine teme. Privlači me takva forma kreativne nefikcije koja daje veći prostor autorstvu i nije vezana za znanstveni aparat.

Osobno se divim autorima koji su uspjeli spojiti fikciju i faksiju, poput kriminalističkih romana povjesničara C. J. Sansoma smještenih u tudorsku Englesku ili historijskih naslova književnika Javiera Cercasa (*Anatomija jedne pobune, Vladar sjena*).

I na kraju, što Vama znači Povelja koju ste nedavno primili od Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu?

Finis coronat opus, nadam se da u skladu s tom sentencom nagrada znači priznanje za moj cjelokupni znanstveni i nastavni rad. Zahvaljujem na tome cijeloj „universitas“ – zajednici profesora i studenata.

Hvala Vam na ovom razgovoru!

*Slika 3. Profesorica Iveljić s višim asistentom Nikolom Tomašegovićem na dodjeli nagrada Filozofskog fakulteta 2025.
(foto: prof. dr. sc. Iskra Iveljić)*

Prijatelji, kolege i suradnici o profesorici Iveljić:

dr. sc. Damir Agičić, red. prof. (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu):

Tijekom studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu osamdesetih, točnije od 1983. do 1988, uz svoje sam vršnjake poznavao i neke starije kolegice i kolege s povijesti, odnosno komparativne književnosti, kao i s nekih drugih odsjeka. Najviše kolega koje sam poznavao su poput mene bili aktivni u studentskoj omladinskoj organizaciji – to su bili uglavnom oni koji su od mene stariji godinu ili dvije, ili pak oni s kojima sam aktivno djelovao u Studentskoj istra-

živačkoj grupi Odsjeka za povijest (SIGOP). Neke od starijih upoznao sam preko *Studentskog lista* ili *Poleta*, ili sam makar čuo za njih, kao primjerice za Željka Krušelja. Još neka imena starijih kolega (tada mi još nisu ništa značila, a kasnije su neki postali moji dobri kolege i prijatelji – znanstvenici ili nastavnici u školama s kojima sam surađivao) vidio sam na odbijenicama za posao dok sam ga i sam godinu i pol pokušavao pronaći, u Zagrebu i široj okolici, ne samo u školama već i muzejima, arhivima i drugim institucijama.

Ubrzo nakon završetka studija 1988. upoznao sam dvoje kolega s kojima sam ostao u trajnim kolegijalnim i prijateljskim odnosima – bili su to Mario Strecha i Iskra Iveljić. S njima sam u prosincu 1988. krenuo na poslijediplomski magistarski studij povijesti. Marija sam upoznao prije Iskre – predstavila mi ga je naša knjižničarka Lucija Maravić kao malo starijeg kolegu s kojim ću guliti poslijediplomske klupe. Kao student bio sam demonstrator u knjižnici, pa sam do gospođe Lucije navraćao i nakon završenog studija, u iščekivanju početka poslijediplomskoga. A onda sam, kada je u prosincu započela nastava tog studija, koja se kao i danas odvijala subotama, upoznao i Iskru. Njih su se dvoje odmah opredijelili za devetnaesto stoljeće uz mentorstvo profesorice Mirjane Gross, a ja sam se isprva trebao baviti ustaškim terorom pod mentorstvom Ljube Bobana.

No moja se situacija promijenila već u drugom mjesecu poslijediplomskog studija. Naime, profesor Ljubiša Doklešić ponudio mi je mjesto asistenta na Odsjeku za povijest ustvrdivši da će on uskoro u mirovinu. Uz to ponuđeno mjesto slijedila je i moja preorijentacija na povijest hrvatsko-srpskih odnosa, odnosno povijest Srbije u 19. stoljeću. To me još više povezalo s Marijem i Iskrom, napose nakon što su i njih dvoje dospjeli na Odsjek nakon kratkotrajnog rada u Zavodu za hrvatsku povijest (Mario), odnosno u Hrvatskom državnom arhivu i Institutu za suvremenu povijest, današnjem Hrvatskom institutu za povijest (Iskra). Međusobno smo razmjenjivali literaturu i svoje separate – nekoć su se, naime, dobivali separati radova objavljenih u časopisima. Ne treba ni spominjati da me je veselio svaki njihov objavljeni tekst, napose Iskrin. Stilski profinjeni, utemeljeni na poznavanju literature i izvora, njezini su tekstovi od samoga početka donosili osvježanje u tadašnje suhoparne historiografske tekstove. Mora da je mnogo čitala i dugo brusila svoj stil – uz povijest je studirala engleski jezik i književnost, a ponešto je zasigurno naslijedila i od svoje majke, poznate književnice Nade Iveljić. Naravno, učila je i od svoje mentorice, Mirjane Gross, čiji su tekstovi također pisani lijepim stilom.

S vremenom se Iskra Iveljić razvila u jednu od najvažnijih suvremenih povjesničarki moderne hrvatske povijesti. Od fenomena slavonsstva, marginalne pojave u devetnaestostoljetnoj hrvatskoj povijesti, čime se bavila u počecima svoje karijere, preko dubinske analize zagrebačkog građanstva i postanka moderne građanske elite, što je bila tema njezine disertacije, potom objavljene i zapažene knjige *Očevi i sinovi. Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća* iz 2007. godine, do istraživanja intelektualnih elita i povijesti plemstva kao i tranzicijskog razdoblja iz Austro-Ugarske u međuratnu Jugoslaviju, Iskra Iveljić otvarala je brojne nove istraživačke teme te krčila nove puteve u proučavanju moderne hrvatske povijesti. Vodila je i nekoliko znanstveno-istraživačkih, domaćih i inozemnih, projekata te omogućila i mlađim kolegicama i

kolegama da uđu u polje historiografije i kroče znanstvenim putevima. Bavila se i ženskom poviješću, poviješću crkve i temama svakodnevnice, ali i pitanjima hrvatske historiografije u 19. stoljeću. Uvijek je bila otvorena prema utjecajima iz inozemstva te poticajima koje su joj pružali mlađi kolegice i kolege. Svoje je radove objavljivala ne samo u domaćim već i u inozemnim časopisima i publikacijama, a jednu je znanstvenu knjigu u cijelosti priredila i objavila na engleskome i njemačkome: *The Entangled Histories of Vienna, Zagreb and Budapest (18th-20th Century)*. Kao voditeljica doktorskog studija, a i kasnije, u suradnji sa stranim povjesničarima organizirala je nekoliko doktorandskih radionica nastojeći i na taj način povezati iskusne domaće i strane istraživače s polaznicima doktorskih studija u Zagrebu i drugim sredinama. Studentima se ponekad mogla činiti vrlo strogom i teško pristupačnom, ali je nakon tog prvog dojma slijedilo otkrivanje njene majčinske blagosti i topline, srdačnosti i susretljivosti.

Iskra Iveljić magistrirala je 1992, iste godine kada i ja, te je uskoro potom došla raditi na Filozofski fakultet, 1993, kao asistentica. Doktorirala je 1998. te je potom napredovala uobičajenim ritmom – 1999. postala je docent, 2004. izvanredni profesor, 2010. redoviti profesor te 2016. redoviti profesor u trajnom zvanju. Zapravo smo svi više-manje istovremeno ostvarivali svoja znanstveno-nastavna zvanja. U jednom je mandatu bila pročelnica Odsjeka za povijest, a dvije je godine, također jedno mandatno razdoblje, bila na čelu Katedre za hrvatsku povijest. To potonje mogla je, vjerojatno i trebala, biti i dulje, ali na našoj najstarijoj katedri davno je uveden običaj da svaki nastavnik bude njezin predstojnik (a ne najstariji i djelima najproduktivniji). Kao što je ranije spomenuto, Iskra Iveljić bila je nekoliko godina i na čelu doktorskog studija Moderne i suvremene povijesti u europskom i svjetskom kontekstu. Preuzela ga je od kolege Strecha u času kada je taj studij gubio utrku s ostalim doktorskim studijima povijesti u zemlji i kada je trebalo obaviti reakreditacijski postupak. Sa svojim je bliskim suradnicima, ponajviše Tvrtkom Jakovinom i Branimirom Jankovićem, uspješno reakreditirala studij i predala vođenje meni. Moram priznati da mi je to bila čast, ali i veliko opterećenje, pa sam nakon nekoliko godina štafetnu palicu vođenja studija prepustio Jakovini i Jankoviću kao onima koji su ionako uz Iskrinu Iveljić podnijeli najveći teret reakreditacije. Dok je studij vodila Iskra Iveljić, imali smo bogatu suradnju s nekoliko inozemnih sveučilišta, a naša suradnja s kolegama iz Ljubljane na tom području traje više od desetljeća. Tome je znatno pridonijela i sama Iskra Iveljić koja je i u svoje projekte uključivala kolege iz susjedne Slovenije.

Napokon, drago mi je što sam ove godine Odsjeku za povijest (a onda i Fakultetskom vijeću) predložio da Iskra Iveljić u povodu odlaska u mirovinu bude nagrađena Poveljom Filozofskog fakulteta, što je i prihvaćeno. U obrazloženju prijedloga, između ostalog, stoji: „Tijekom četrdeset godina postojanog i savjesnog rada, Iskra Iveljić doprinijela je razvoju svoje institucije i matične struke na svim poljima, znanstvenom, nastavnom, stručnom i upravljačkom. Osim toga, tijekom cijele karijere bila je prisutna i u međunarodnoj historiografiji, pa stoga nije čudno da je danas jedno od prepoznatljivih imena hrvatske historiografije vani, posebice kada je riječ o modernoj hrvatskoj povijesti. Nenametljiva u samopromociji, Iskra Iveljić ostavila je značajan trag u

hrvatskoj historiografiji, pridonijela je njezinoj internacionalizaciji i širenju inovativnih impulsa, a svojim je radom zadužila svoju matičnu instituciju te obrazovala generacije hrvatskih povjesničara koji ju pamte kao odgovornu i savjesnu nastavnicu.“

Uz iskrene čestitke na tom priznanju, preostaje poželjeti Iskri Iveljić da i u mirovini još dugo godina plodno djeluje na polju historiografije, da svojim priložima obogaćuje naša znanja o modernizaciji i svakodnevici Hrvatske u dugom devetnaestom stoljeću, da završi planirane tekstove i da osmisli te u konačnici i napiše neke nove.

*Slika 4. Profesori Iskra Iveljić, Damir Agičić, Magdalena Najbar-Agičić i Snježana Koren u rujnu 2025. u Gradskoj loži u Rabu.
(foto: prof. dr. sc. Damir Agičić)*

dr. sc. Nikola Tomašegović, viši asist. (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu):

Uzevši u obzir prigodu ovoga teksta, a to je odlazak profesorice Iveljić u zasluženu mirovinu, volio bih se osvrnuti prije svega na nastavnički aspekt njezina rada. Akademskim umirovljenjem, naposljetku, ne prestaje znanstveni rad. O tome najbolje svjedoči primjer Mirjane Gross, mentorice profesorice Iveljić, koja je u mirovini napisala glavninu svojih najvažnijih knjiga. Za očekivati je stoga da će i u tom pogledu profesorica Iveljić slijediti svoju mentoricu, kao što ju je slijedila i na drugim, napose stručnim i etičkim poljima.

Nastavnički je rad u slučaju profesorice Iveljić, međutim, neodvojiv od njezina znanstvenog rada. Historiografski se formirajući u okviru tradicije socijalne historije, ali ujedno prihvaćajući utjecaje nove kulturne historije, historije svakodnevnice, historijske imagologije, historije žena itd., njezina predavanja o hrvatskoj povijesti 19. stoljeća nikada nisu bila niti puka politička događajnica, niti skup ezoteričnih tema čija je relevantnost razvidna samo zainteresiranom istraživaču. Riječ je doista o panoramskim pregledima političkih, društvenih, kulturnih i ekonomskih procesa kao bitnih obilježja jedne epohe, ali koji su ujedno uključivali različite individualne perspektive i primjere utemeljene u raznovrsnim povijesnim izvorima, među kojima treba istaknuti vizualne izvore, ego-izvore i književnost, za koje profesorica Iveljić ima poseban afinitet. Profesorica Iveljić kao nastavnica stoga se nikada nije libila izaći iz svoje istraživačke zone komfora, što je zasigurno povratno utjecalo i na širinu perspektive u njezinu znanstvenom radu.

Profesorica Iveljić često ističe da je historiografija za nju humanistička disciplina, i da je stoga u njezinom središtu nužno čovjek. Iz tog je razloga u svojim predavanjima uvijek kombinirala makroperspektivu velikih društvenih procesa, najčešće obuhvaćenih široko shvaćenim konceptom modernizacije, s mikroperspektivama pojedinaca i zajednica zahvaćenih tim procesima. Studenti se tako nisu susretali samo s apstraktnim i bezličnim strukturama modernog društva, nego sa življenim povijesnim iskustvom – s tegobama seljačkog života, s borbama građanskih žena za prostor svoje autonomije, s često nejasnim, a ponekad i iz današnje perspektive iznenađujućim pogledima nacionalnih aktivista. Ta predanost ljudskome u povijesti (a onda nužno i u sadašnjosti) nije samo rezultat klasičnog obrazovanja, nego i temeljne vrijednosne pretpostavke da je najvažnija odrednica bavljenja poviješću *odgovornost*. Odgovornost prema drugome (što je uvijek povijest) i odgovornost prema sebi, neizbježno međusobno isprepletene – kritičnost podrazumijeva otvorenost, empatija podrazumijeva samorefleksiju, objektivnost podrazumijeva dijalog, i obratno.

Takav zahtjev odgovornosti često se pogrešno tumači kao strogost, ali se uvijek ujedno prepoznaje kao predanost svojem pozivu i načelima. Vjerujem da bi se velika većina studenata profesorice Iveljić složila s ovakvim opisom. Iako su se mogli susresti s razmjerno većim očekivanjima, vrlo bi brzo prepoznali da su ona obostrana. Za profesoricu Iveljić nastavnički dio našeg posla nije tek nužno opterećenje koje odvlači vrijeme i pozornost od znanstvenog rada, on je integralni dio cjeline znanstveno-nastavnog rada koji ima spoznajnu ulogu za sve uključene, kako za studente, tako i za nastavnike. Zbog toga je u nastavu uvijek ulagala trud i energiju, inovirajući svoj pristup, prilagođavajući nastavne materijale i trudeći se oko nastupa koji je zadržavao pažnju zainteresiranih slušatelja. Osim toga, studenti su uvijek mogli očekivati profesionalan, korektan, ali i empatičan odnos. Taj spoj odnosa prema znanstvenom i nastavnom radu, povezan sa stručnim i etičkim vrijednostima, kao i osobnim te karakternim predispozicijama, za mene čini profesionalni ideal sveučilišnoga profesora.

Na kraju bih volio napisati nekoliko riječi o profesorici Iveljić kao mentorici. Vjerujem da je u odnosu prema meni profesorica Iveljić primjenjivala

najbolje strane pristupa koji je naučila od svoje mentorice, Mirjane Gross, i svojeg šefa, Nikše Stančića. Imao sam u njoj nenametljivu podršku u radu na doktoratu (rijetko bi koji mentor zasukao rukave, stavio masku na lice i u uvjetima korone pomogao svojem doktorandu da u razumnom roku prekopa golemi, nesređeni arhivski fond). Imao sam interpretativnu i nastavničku slobodu, ali s uvijek otvorenim vratima za savjet i pomoć. I ne manje važno, imao sam karijernu podršku i zaštitu, koja toliko puno znači početniku u prekarnim uvjetima i ponekad zakučastim putevima akademije.

Zahvalan sam i sretan što sam zadnjih deset godina imao priliku usko raditi i surađivati s profesoricom Iveljić, od nje učiti ne samo povjesničarski, nego i nastavnički zanat. Nadam se da ću moći uspješno nastaviti njezinim stopama. Perfekt koji se ponekad pojavljuje u ovom tekstu samo je stilske prirode. Ime profesorice Iveljić zasigurno ćemo i dalje viđati na koricama novih knjiga, na web stranicama međunarodnih znanstvenih projekata, a profesoricu nakon zasluženog odmora i ponovno slušati u našim predavaonicama.

Slika 5. Ekskurzija u Dalmaciju 1980. 1. red Neven Budak (s fotoaparatom u rukama), leži Ivo Goldstein; 2. red: profesorica Nada Klaić (u sredini), Iskra Iveljić (prva slijeva); 3. red zdesna u sredini Ivica Prlender. (foto: prof. dr. sc. Neven Budak)

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici
Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva
Marko Perišić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik
Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje
FF Press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
d. o. o. Studio moderna

Naklada
Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>